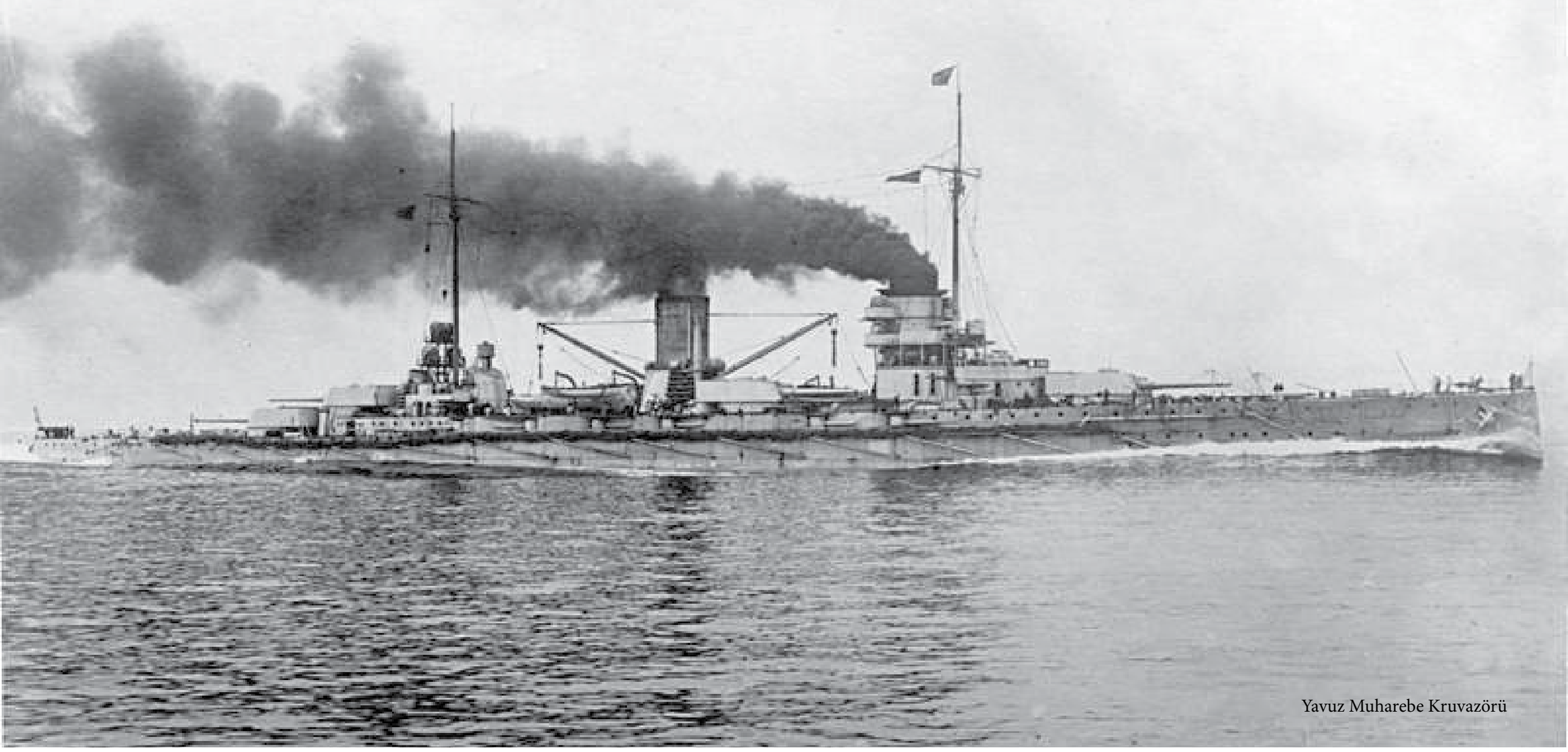

Yavuz Muharebe Kruvazörü

Kruvazörlerin Tarihçesi

> “Kruvazör, deniz harp tarihinde en uzun geçmişe sahip terimlerden biri olmakla birlikte çağlar boyunca farklı evsaflarda ancak benzer görevleri üstlenmiş bir muharip gemi sınıfı oldu. “Kruvazör” kelimesi, yelken devrinde herhangi bir muharip gemi için geçerli olan bir sınıflandırmadan öte, ana muharip filonun dışında bağımsız bir şekilde operasyon icra eden gemilere biçilen rolleri tanımlamada kullanılan genel bir terminolojiydi.”
>
> **Evren Mercan**

Bu rollerin başında, pruva hattı kalyonundan müteşekkil düşman filolara karşı devriye ve keşif görevi, ticaret gemilerini koruma ve düşman ticaretini sekteye uğratma geliyordu. Yelken devrinde bu türden geniş ölçekli görevleri icra edebilecek yegâne gemi fırkateyndi. Bu tür gemilerin, hantal kalyonlara göre daha süratli ve yüksek manevra kabiliyetine sahip olması, düşmanın ana muharip filosuyla ilk teması kuran ve onunla ilgili bilgileri kendi filosuna ileten stratejik bir işlevi de vardı. Fırkateynler yelken devrinin son dönemlerinde ve hatta daha sonrasında boyut ve ateş gücü olarak büyümeye devam ettiyse de muharebe gemisi ile fırkateynler arasında "ara sınıf" oluşturacak bir destek gemisine ihtiyaç duyuldu. 19'uncu yüzyılın başında Avrupa donanmaları, yelken gücünden buhar gücüne geçişte ve akabinde zırh kullanımı ile modern muharebe gemisi tiplerinin ortaya çıkışında öncü rolündeydi. Ancak hızlı teknolojik değişimin karışıklığı ortasında denizci devletler ticaret harbi (guerre de course) icra edecek, gerektiğinde ana muharip filo ile muharebelerde

HMS Invincible

boy gösterecek bir gemi tipinden yoksundu. Özellikle dönemin seyrek ve ekseriyetle kısa süreli savaşları, yeni teknoloji silahların ve buna mukabil gelişen taktik ve doktrinel yaklaşımların denenmesi için önemli fırsatlar sunamamıştı. Daha da önemlisi, ateş gücünün zirveye yürüdüğü bu yüzyılın dönümünde yelken dönemine nazaran azımsanmayacak mesafelerde gerçekleşen karşılaşmalar, ara sınıf geminin stratejik önemine daha çok vurgu yapıyordu.

Çözüm Kruvazör

19'uncu yüzyılın ikinci yarısında deniz harp tarihinin önde gelen isimlerinden Julian S. Corbett'in "bir donanmanın gözleri" olarak nitelendirdiği kruvazörler, torpidonun keşfiyle ortaya çıkan torpidobot ve muhrip gibi platformlardan müteşekkil filotillaların oluşturduğu kaygı verici tehdide karşı korunmanın en etkili yolu olarak görüldü. Muharebe gemisini andıran; ancak ondan daha hafif silah ve zırh donanımına sahip olması, kruvazörleri nispeten daha ucuz ve donanmalar tarafından talep edilen bir gemi tipi yapmıştı. Hat nizami muharebenin de önemli bir parçası olan kruvazörlerin ateş ve direnç gücünün muharebe gemisine yakın oluşu da en kritik odak noktalarında (bağlantı suları, üsler, ticaret hatları) görevlendirilmesine olanak veriyordu. Diğer taraftan kruvazörlerin görevleri sadece düşman hareketleri ortaya çıkarmak ve ticaret harbinin bir parçası olmak değil; aynı zamanda dost unsurların manevralarını gizlemek için "perdeleme" görevi icra etmekti.

Karmaşa

Bu kadar hayati görevleri bünyesinde toparlayan kruvazörlerin, 19'uncu yüzyıl boyunca gemi tiplerindeki evrimin "amorf" bir seyir izlemesinden nasibini alması hiç de şaşırtıcı değildi. Tekne boyutu, silahları ve zırhı ile ilgili sınırlamaların olmaması (1930 Londra Deniz Kuvvetleri Sınırlandırma Antlaşması'na kadar), her yeni teknolojik gelişmenin bu gemilerde tatbik edilmesi ve her denizci devletin kendi savunma ihtiyaçlarına paralel olarak inşa ettirdiği kruvazörlerin de kendi içinde farklı tiplere bölünmesi kaçınılmaz bir karmaşayı ortaya çıkardı. Kruvazörlerin sınıflandırılması sorunu, 1890'lardan sonra sanılandan

çok daha karmaşık bir boyuta varmıştı. Hangi kruvazörün dört sınıf içerisinde (first, second, third and fourth rate) nereye oturacağı sadece askeri düşünürler gözünde değil; bu gemileri inşa eden devletler tarafından da ciddi bir sarmala örnek teşkil ediyordu. Ayrıca kruvazörlerin zırhlı (armored cruiser) ya da sadece makine dairesi gibi hayati bölümlerinin zırhla kaplandığı korumalı (protected cruiser), ağır ya da hafif ve nihayetinde muharebe kruvazörü (Battle Cruiser) tiplerinin mevcudiyeti, hâlihazırdaki girift durumu daha da derinleştirmekten geri durmuyordu. (19'uncu yüzyıldan 20'nci yüzyılın ortalarına kadar olan kruvazör tiplerinin dönemsel farklılıkları için tıklayın). Kruvazörün gelişim seyri, ekseriyetle ait olduğu dönemin muharebe gemilerinin teknolojileriyle eş güdümlü ilerleyerek muharebe gemisinin göreceli kuvvetli yanlarını kendi bünyesinde toplamasına yol açmıştı. Örneğin 19'uncu yüzyılın ortalarında muharebe gemisi evsafındaki zırhlı fırkateynler (ironclads) dönemin ilk sitimli kruvazörün tasarlanmasında önemli bir referans teşkil etmişti. Daha sonra kruvazörlerin çağdaş şeklinin belirginleştiği 1890'lar da muharebe gemisinin de ilk örneğini oluşturan Dretnot Öncesi

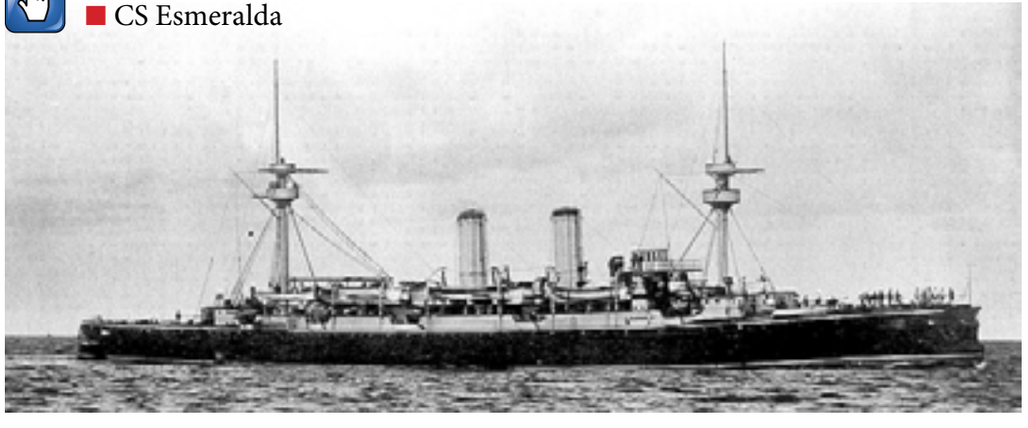
SMS Bremen

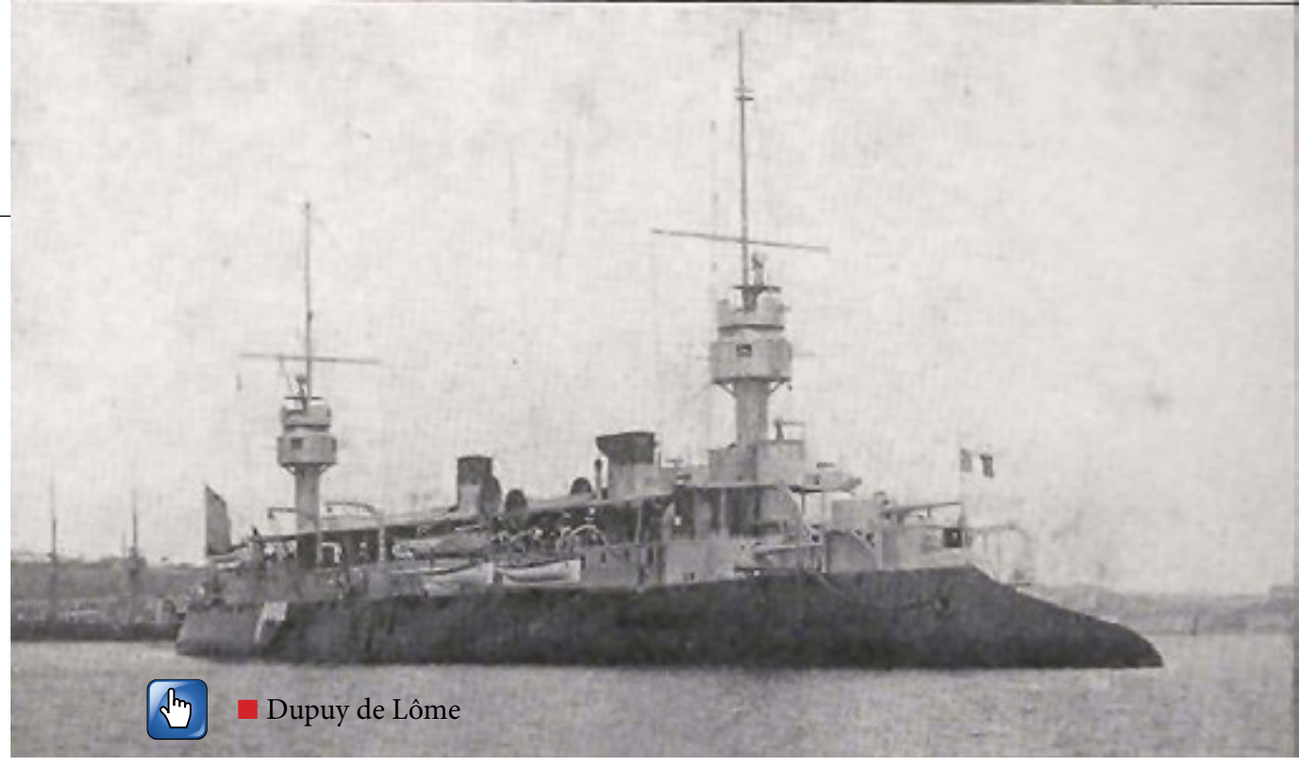
(Pre-dreadnought) muharebe gemilerinin egemenliğini sürdürmesi hiç de şaşırtıcı değildi. Nitekim bu durum kruvazörlerin adeta zırhı az daha cılız olan bir muharebe gemisine dönüşmesine yol açmıştı. Aslında kruvazör sınıfının ölçütlerinin belirginleştiği ilk örnek Güney Amerika'daki silahlanma yarışının öncülerinden Şili tarafından, İngiliz Armstrong Şirketi'ne sipariş edilen 3000 tonluk çelik gövdeli CS Esmeralda kruvazörüydü. Daha sonra Japon İmparatorluk Donanması'na satılacak olan bu çığır açıcı gemi, dünya çapında bir çok donanma tarafından kullanılacak prototip bir kruvazör oluvermişti. Geminin ayırt edici özelliği güvertenin baştan kıça kadar zırhla kaplanarak makine dairesi ve ana bataryalar gibi kritik bölmelerin zırh ile korunmasıydı. Sürat ve ekonomik nedenlerden ötürü zırhtan (kısmi zırh) feragat edilmiş olan bu kruvazörlere "Korumalı-Muhafazalı Kruvazör" ya da İngiltere'deki Elswick tezgâhlarında inşa edildiği için "Elswick Kruvazörleri" (Elswick Cruiser) denildi.

Zırhlı Kruvazörler

Aynı dönemde çelik metalürjisindeki gelişmeler, zırhın kruvazörlerde çok daha etkili ve yaygın bir şekilde kullanılmasına olanak vermişti. Fransızların çelik zırhı kuşak şeklinde (belt armor) gemi bordasında ve korumalı kruvazördeki gibi güverte zırhına tatbik etmeleriyle 1895 yılında inşa ettikleri ve meşhur Fransız gemi inşa mühendisinin ismini taşıyan Dupuy de Lôme ilk zırhlı kruvazör (Armored Cruiser) örneğini teşkil etti. Fransızların İngiliz denizaşırı

CS Esmeralda

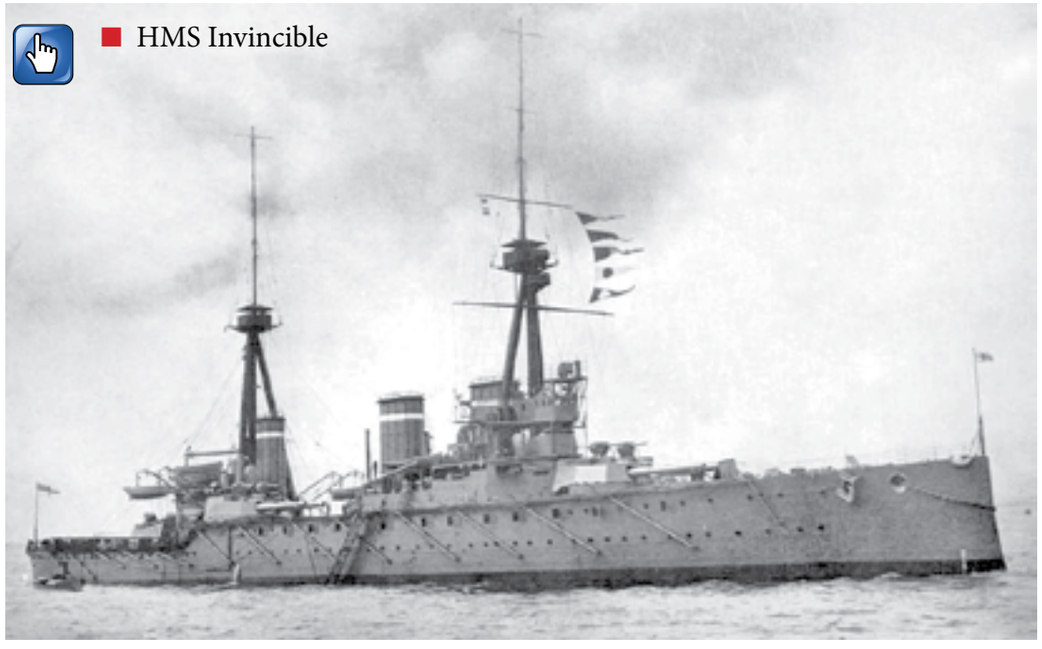

Dupuy de Lôme

ticaret yollarına hatırı sayılır bir darbe vurma maksatlı zırhlı kruvazörlere muharebe filosu veya keşiften daha ziyade yeni tip seri ateşli topları ve torpidolarıyla ticaret akınlarını icra edecek birincil silah olarak tasavvur etmişti.
Oysaki 1899'dan 1905 yılına kadar İngiltere, kendi ulaştırma hatlarını korumak ve denizlerde yükselen Alman donanma tehdidine karşı çoğunlukla kruvazörlerini ana muharebe filosuna angaje ederek 35 adet yeni tip zırhlı kruvazör inşa etmişti. Hat nizamında sayısal üstünlüğü ve hareket kabiliyetini avantaj olarak değerlendiren İngilizler, kruvazör hatlarının direnme gücünün ne denli hayati olduğunu iyi kavramışlardı. İngiliz Kraliyet Donanması'nın ortaya koyduğu bu nazariye yeni tip, muharebe kapasitesi daha güçlü top, zırh ve makinalarla artırılmış kruvazörlerin teşkili için de temel parametre olmuştu.
Özellikle torpido ve onu atabilen platformların muharebe kapasiteleri arttıkça eski kruvazör tasarımları ve tertiplenme prensipleri altüst olmuştu. Artık ana muharebe filosunu filotilla taarruzlarına karşı korumak ve mevcut torpido tehdidini savuşturabilmek için kruvazör perdesinin daha fazla yayılması hayati önem arz ediyordu. Ayrıca Mahan gibi dönemin önde gelen yazarları da İngiliz Kraliyet Donanması'nın potansiyel ana vurucu gücünün muharebe gemileri ve bunlara refakat edecek kruvazörler üzerine kurulmasını gerekliliğini destekleyen tarihsel tezler de sunmuştu.
Diğer bir ifadeyle 20'nci yüzyılın başında yeni teknolojinin çelik

sembolleri olan dretnotların donanma envanterlerine girmesiyle beraber kruvazörlerin de dretnotlarda kullanılan teknolojiye ayak uydurması kaçınılmaz bir sonuçtu. İngiliz donanma reformunun baş mimarlarından olan Amiral John Fisher, 1904'te birinci deniz lordu olarak göreve başladığında, muharebe gemisi ile zırhlı kruvazörün karışımı olan daha sonra "muharebe kruvazörü" (Battle Cruiser) ismini alacak bir kruvazör tipi üzerinde ısrar etmişti. Bu kruvazörler gerektiğinde muharebe gemileriyle angajmana girebilecek ve daha cılız gemileri yüksek süratiyle kolaylıkla yakalayıp, muharebe dışına çıkarabilecek kudrette olacaklardı. İngiliz güvenliğine yönelik denizlerdeki tehdidin savuşturulmasında muharebe kruvazörlerine önemli roller biçen Fisher, ilk muharebe kruvazörü olan 17.000 tonluk Invincible 1905 yılında suya indirilmesine ön ayak olmuş ve iki adet daha muharebe kruvazörünün inşasına da onay vermişti. Zırhlı kruvazörleri bir gecede tarih sahnesine gömen muharebe kruvazörleri, dretnotların 300 mm (BL 12 inch Mk X) toplarını ve çağdaş Parsons türbin makinesini kendi bünyesine katarak eşi görülmemiş büyüklükte ve vurucu güçte bir kruvazör tipi hâline gelmişti. Sürat için zırhtan feragat edilmesi dışında muharebe kruvazörlerinin dretnotlara benzer

HMS Invincible

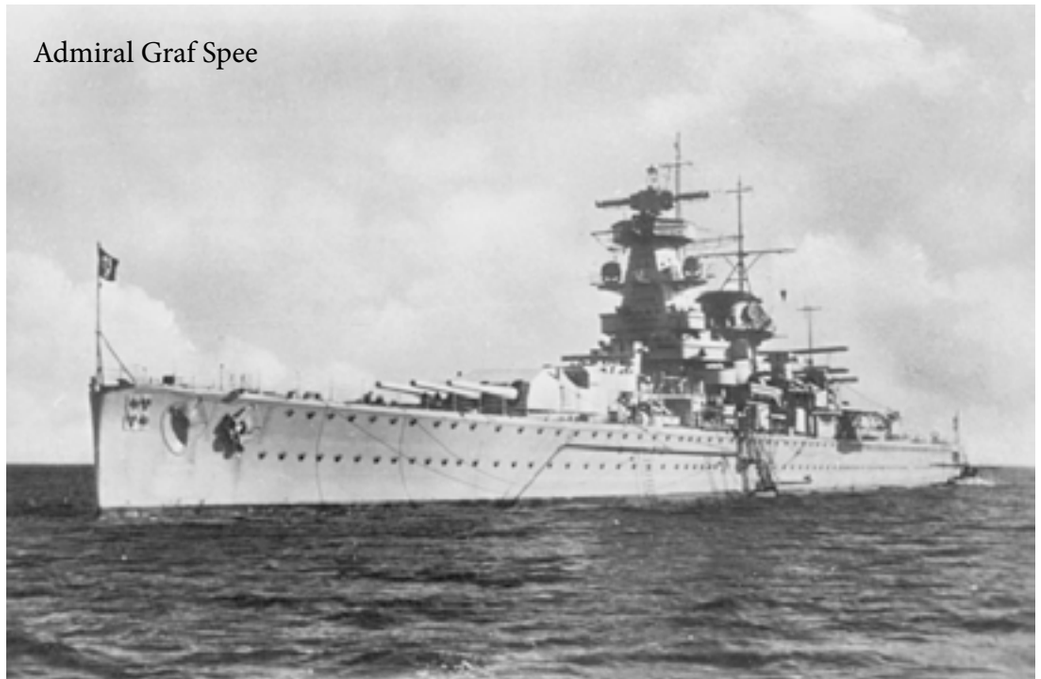
Admiral Hipper

evsaflar da olması da maliyetini hatırı sayılır derecede artırmıştı.

Başrol Kruvazörde

İlginç bir şekilde 1985 Çin-Japon Savaşı, 1898 İspanyol-Amerikan Savaşı ve 1905 Rus-Japon Savaşı'nda en kritik görevleri kruvazörler üstlenmiş ve muharebelerde çatışmanın yükünü daha çok yine bu gemiler omuzlamıştı. Bu yüzden 20'nci yüzyılın arifesinden itibaren birçok donanma, silahlanma yarışının baş aktörlerinden biri olan pahalı kruvazörlere önemli meblağlar ayırmaktan geri durmamıştı. Birinci Dünya Savaşı boyunca da kruvazörler, sürekli olarak muharebe gücü açısından muharebe gemilerine yaklaşmak suretiyle büyüklüklerinin üst sınırlarını zorlama eğilimi gösterdi. Savaşın sonuna doğru bir muharebe kruvazörü ile bir muharebe gemisinin tasarımları ve tonajları arasında çok az fark kalmıştı. Bu kontrolsüz evrim bir tarafıyla sınıfların birbiri içine girmesi sarmalını yaratarak "Büyük Güçler"in müdahalesine zemin hazırlamıştı. İlk müdahale 1922 yılında Washington Deniz Anlaşması ile kruvazör tonajının 10.000 ton ile sınırlandırılmasıyla gerçekleşti. Daha çok muharebe ve uçak gemileri üzerine belirgin kısıtlamalar koyan bu anlaşmanın daha

genişletilmiş hâli olan 1930 Londra Deniz Kuvvetleri Sınırlandırma Anlaşması'nda da dünyanın belli başlı deniz kuvvetlerindeki kruvazörler üzerinde önemli sınırlamalar getirilmişti. Tüm tipler için en üst tonaj sınırı hafif ve ağır kruvazörler içinde 10.000 ton olarak saptanmıştı. Sahip oldukları toplara göre de ikinci bir sınırlandırma ve sınıflandırma yapılmıştı. Mesela 6,1 inç veya daha düşük çapta topu olan gemilere "hafif kruvazör", 6,1 inçten yüksek ve en fazla 8 inç çapına kadar top taşıyanlarına da "ağır kruvazör" olarak tanımlanmıştı. Anlaşmanın yarattığı en belirgin sonuç, her denizci devletin, hem ağırlık hem de top çapında izin verilen gemi büyüklüğünün en üst sınırında gemi inşa etmek için birbirleriyle amansız rekabete girişmesi olmuştu. Bu rekabetin ortaya çıkardığı ve bu minvalde bahsetmeye değer gemi tipi ağır zırhlı statüsüne giren "cep zırhlıları" idi. Versay Antlaşma kuralları ve Londra Deniz Kuvvetleri Sınırlandırma Anlaşması uyum çerçevesinde Almanlar, pek alışık olunmayan yüksek kule, köprü ve direkleri ile görünüş itibarıyla kruvazör formunda bir muharebe gemisi inşa etmişti. Tasarımının en göze çarpan özelliği herhangi bir düşman kruvazörünü yakalamak için yeteri kadar hız üstünlüğüne (28,5 knot) sahipken, onu muharebe dışı bırakacak kadar da yeterli kalibrede olan 11 inçlik toplara sahip olmasıydı. Diğer bir ifadeyle, bir muharebe gemisinin vurucu gücüne sahipken, bir kruvazörün sürat ve manevra kabiliyetine sahip "hibrid" bir gemiydi. Almanların "panzerschiff" (zırhlı gemi) ismiyle tanımladıkları bu kruvazörler (Deutscland, Amiral Scheer ve Amiral Graf Spee) muharebe kruvazörlerinin yerini alan ağır kruvazör sınıflandırması adı altındaki "süper kruvazörler" oldu. İstisnai olarak düşman ticaret ve ikmal filolarına karşı akın harekâtı için biçilmiş kaftan olan cep zırhlıları, tarihte radarla donatılmış ilk gemiler olma unvanına da sahip oldu.

Admiral Graf Spee

USS Atlanta

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde denizlerde uçakların muharebe filoları üzerinde oluşturduğu tehdide karşı "uçaksavar kruvazörleri" olarak adlandırılan, yaklaşık 6000 tonluk gemiler inşa edilmeye başlandı. Uçak gemilerinin teşkilinden sonra uçakların da denizlerde boy göstermesiyle muharebe filolarının nasıl korunacağı ile ilgili en pratik çözüm uçaksavar kruvazörleri olmuştu. Tamamen havadan gelebilecek bir taarruza karşı silahlandırılan bu gemiler on altı adet 5 inçlik çift namlulu toplar, otuz iki kadar 40 mm'lik ve on altı kadar 20 mm'lik otomatik toplarla donatılmıştı. İkinci Dünya Savaşı boyunca bu kruvazör tipi özellikle Amerikan Donanması'nda refakat göreviyle (Atlanta Sınıfı) Pasifik'te Japon uçaklarına karşı savunma avantajı elde edilmesinde kritik önemi haizdir.

Kruvazörler uzun soluklu serüvenine İkinci Dünya Savaşı sonrasında füze kruvazörü gibi farklı tiplerde devam ettiyse de "fin de siècle"de (19'uncu yüzyıl sonu) kendine yer bulan ve 20'nci yüzyılın başlarında zirveye yürüyen kruvazörlerin İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemlerde popüralitesinden dikkate değer düzeyde kayıplara uğraması, tarih boyunca ona atfedilen önemi boşa çıkarmayacağı muhakkaktır.